Sosiaali- ja terveysministeriö

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain 4 §:n muuttamisesta, HE 122/2024

Sosiaali- ja terveysvaliokunta
5.11.2024

Terhi Karaus, lakimies
Kaarina Tuokko, erityisasiantuntija

Tavoitteet

- Lain soveltamisalan tarkentamista koskevan esityksen tavoitteena on säilyttää uusi vammaispalvelulaki vammaisille henkilöille tarkoitettuna erityislakina, turvata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja palvelujen saatavuus sekä hyvinvointialueiden mahdollisuus rahoittaa uudistus.
- Tavoitteena on turvata lainsäädännön selkeys sekä varmistaa lain yhtenäinen soveltaminen ja velvoite järjestää palvelut yhdenvertaisesti eri alueilla.
- Tarkoituksena on varmistaa asiakkaiden tarkoituksenmukainen ohjautuminen eri lainsäädännön mukaisiin palveluihin palvelutarpeen arvioinnin perusteella.
- Soveltamisalaa on tarpeen tarkentaa siten, että tarkennukset koskisivat yhdenvertaisesti kaikkia asiakasryhmiä.

Esityksen keskeinen sisältö 1/2

Hallitus esittää, että jatkossa vammaispalveluita saisi, mikäli

- vammainen henkilö tarvitsee vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen fyysisen, kognitiivisen, psyykkisen, sosiaalisen tai aisteihin liittyvän toimintarajoitteen johdosta välttämättä apua tai tukea tavanomaisessa elämässä, ja
- henkilön välttämätön avun ja tuen tarve poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve, ja
- ensisijaisen lainsäädännön mukaiset palvelut eivät ole sopivia ja riittäviä. Ensisijaista lainsäädäntöä ovat esimerkiksi sosiaalihuoltolaki, varhaiskasvatuslaki, perusopetuslaki ja terveydenhuoltolaki.

Vammaispalvelut myönnetään aina yksilöllisen tarvearvioinnin perusteella. Soveltamisalan edellytysten lisäksi henkilön tulee täyttää vammaispalvelulain palvelukohtaiset myöntämisedellytykset.

Esityksen keskeinen sisältö 2/2

- Sosiaalihuoltolain asiakkaan etua koskevaa säännöstä selkeytettäisiin siten, että palvelusta perittävä maksu ei vaikuttaisi säännöksessä tarkoitettuun asiakkaan edun arviointiin. Sen sijaan palvelutarpeen arvioinnin merkitystä korostetaan.
- Lisäksi lakiin lisättäisiin erityinen suojasäännös ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen asiakasmaksujen määräytymistä koskien. Säännös tulisi sovellettavaksi ensisijaisen lainsäädännön perusteella järjestettyjen palvelujen maksun määräämättä tai perimättä jättämisen tai sen alentamisen tarpeen arvioimiseksi yksittäisessä tilanteessa, jossa maksun määrääminen voisi estää vammaista henkilöä käyttämästä palvelua.

Lain suhde muuhun lainsäädäntöön 1/2

- Tarkennetun soveltamisalan mukaan vammaispalvelulain mukaisia palveluja järjestetään vain, jos ensisijaisessa lainsäädännössä tarkoitetut palvelut eivät ole henkilön yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopivia ja riittäviä.
- Tarkoituksena on selkeyttää sitä olemassa olevaa lähtökohtaa, että palvelujen saatavuuden ei tulisi olla ohjaava tekijä arvioitaessa, minkä lain mukaisia palveluita henkilölle myönnetään, vaan valinnan tulisi perustua asiakkaan palvelutarpeen arviointiin.
- Yleislakien mukaisten palvelujen sopivuutta ja riittävyyttä arvioitaessa olisi keskeistä arvioida henkilön vamman tai sairauden aiheuttamasta pitkäaikaisesta toimintarajoitteesta johtuva välttämätön avun ja tuen tarve sekä vammaisen henkilön elämäntilanteen vaikutus avun ja tuen tarpeeseen.

Lain suhde muuhun lainsäädäntöön 2/2

- Vammaispalvelulailla ei olisi tarkoitus korvata eri elämänvaiheissa tarvittavia yleislain mukaisia palveluita, joiden järjestämisestä hyvinvointialue ja kunta ovat vastuussa.
- Hyvinvointialueella on palvelujen järjestämisvelvollisuus ja velvollisuus varata yleislainsäädännön mukaisiin palveluihin riittävät määrärahat.

Elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavaa palvelutarvetta koskeva edellytys

- Esityksessä täsmennetään, että vammaispalvelulain mukaisia palveluja järjestettäisiin vammaiselle henkilölle, jos hänen avun ja tuen tarpeensa poikkeaa henkilön elämänvaiheessa tavanomaisesta tarpeesta. Arvio vammaisen henkilön avun ja tuen tarpeen välttämättömyydestä tehtäisiin suhteessa samassa elämänvaiheessa oleviin henkilöihin.
- Arviointi ei kohdistuisi mihinkään asiakas- tai ihmisryhmään erikseen, vaan arviointi tehdään jokaisen henkilön kohdalla yksilöllisesti. Säännös mahdollistaisi vammaispalvelulain myöntämisedellytysten täyttyessä erityispalvelujen myöntämisen yhdenvertaisuuden toteutumiseksi kaikissa elämänvaiheissa. Vastaavat periaatteet ovat ohjanneet soveltamiskäytäntöä jo nykyisin.

Esityksen taloudelliset vaikutukset

- Hallitusohjelmassa varauduttiin siihen, että soveltamisalan tarkennus lisäisi vammaispalveluihin oikeutettujen henkilöiden määrää suhteessa siihen, mitä uutta vammaispalvelulakia valmisteltaessa oli tarkoitettu, ja sitä kautta palvelujen yhteenlaskettuja kustannuksia. Tämä ei ole toteutumassa, joten hallitusohjelmassa mainittua lisärahoitusta ei tarvita.
- Esitysluonnoksessa ehdotettavien soveltamisalan tarkennusten myötä vammaispalvelulain mukaisten palveluiden piiriin ohjautuvien asiakkaiden määrä ei eroa merkittävästi siitä, mitä alkuperäisessä hallituksen esityksessä (191/2022) arvioitiin.

Uuden vammaispalvelulain kokonaiskustannukset

- Kustannukset on laskettu suhteessa vielä voimassa oleviin lakeihin (vuoden 1987 vammaispalvelulaki ja kehitysvammalaki).
- Alkuperäisessä hallituksen esityksessä esitettyihin kustannuksiin on tehty seuraavat muutokset:
  - eduskunnan tekemät muutokset koskien hengityslaitteen varassa elävien henkilöiden taloudellista asemaa, erityisen osallisuuden tukea ja tuettua päätöksentekoa.
  - kustannustason nosto vuoden 2025 tasoon.

	2025	2026	2027	2028
Hyvinvointialueiden nettokustannukset, milj. euroa (huomioitu lisäykset, säästöt ja asiakasmaksutulojen kasvu)	24,8	31,2	37,3	29,4

Vaikutukset vammaisiin henkilöihin 1/2

- Soveltamisalan tarkentamisella säilytettäisiin vammaispalvelulaki vammaisille henkilöille tarkoitettuna erityislakina ja siten varmistettaisiin palvelujen oikea, palvelutarpeen arviointiin perustuva kohdentuminen sekä vammaispalvelujen saatavuus.
- Asiakasvaikutukset säilyisivät siis lähtökohtaisesti ennallaan suhteessa alkuperäiseen hallituksen esitykseen 191/2022 vp.
- Asiakkaan edun ja palvelun maksuttomuuden suhdetta koskevan täsmennyksen myötä on mahdollista, että pieni joukko nykyisin vammaispalvelulain mukaisten palvelujen piirissä olevia henkilöitä voisi ohjautua jatkossa ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen piiriin, edellyttäen että kyseiset palvelut ovat heidän tarpeeseensa nähden riittäviä ja sopivia.
- Edellytysten täyttyessä otettava huomioon soveltamisalasäännökseen ehdotettu suojasäännös.

Vaikutukset vammaisiin henkilöihin 2/2

- Kokonaisuutena katsoen vaikutusten mihinkään ryhmään ei arvioida olevan heikentäviä.
- Mitään ihmisryhmää ei ole rajattu vammaispalvelulain soveltamisalan ulkopuolelle ja jokaisen henkilön kohdalla tehtäisiin yksilöllinen arvio siitä, voidaanko hänen tarpeisiinsa vastata ensisijaisen lainsäädännön mukaisilla palveluilla.
- Soveltamisalan piiriin voivat päästä jatkossa myös niin kutsutut väliinputoajat, esimerkiksi autismi- ja neurokirjon henkilöt.
- Hyvinvointialuelakiin, järjestämislakiin ja kuntalakiin sisältyvät säännökset järjestämisvastuusta edellyttävät, että myös yleislainsäädäntöön sisältyvien palvelujen saatavuus on turvattava ja että palvelut on järjestettävä asukkaiden tarpeiden mukaan.

Iäkkäiden henkilöiden asema uudistuksessa 1/2

- Jokaisen henkilön kohdalla palvelutarve arvioidaan aina yksilöllisesti.
- Usein ensisijaiset palvelut vastaavat iäkkään henkilön palvelutarpeeseen.
- Osa iäkkäistä henkilöistä, joille ensisijaisen lainsäädännön mukaiset palvelut eivät olisi sopivia ja riittäviä, ja joiden välttämätön avun ja tuen tarve poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve, saisi jatkossakin vammaispalveluita.
- Lisäksi edellytyksenä on, että henkilö täyttää soveltamisalan vammaisen henkilön määritelmän sekä harkittavan vammaispalvelun palvelukohtaiset edellytykset.

Iäkkäiden henkilöiden asema uudistuksessa 2/2

- Kuten kokonaisuudistuksen tarkoituksena on ollut, vammaispalveluita aiemmin saaneet vammaiset henkilöt saisivat niitä myös ikääntyessään silloin, kun avun ja tuen sekä huolenpidon tarve johtuu heidän aiemmasta vammastaan eikä kyseessä ole selkeästi uusi, elämänvaiheessa tavanomainen avun ja tuen tarve.
- Vaikka kyseessä olisi uusi elämänvaiheessa tavanomainen avun ja tuen tarve, on kuitenkin otettava huomioon vammaisen henkilön palveluiden kannalta toimiva kokonaisuus ja se, että vammaisen henkilön toimintakyky saattaa vamman vuoksi heiketä ikääntyessä tavallista nopeammin.

Tarkennusehdotus 2 §:n 3 momenttiin perustuslakivaliokunnan lausunnon pohjalta

- Sen lisäksi mitä 1 momentissa säädetään, tämän lain mukaisia palveluja järjestetään vammaiselle henkilölle vain, jos hänen välttämätön avun ja tuen tarpeensa poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve. *Arvioinnissa on otettava huomioon lain 1 §:ssä säädetty lain tarkoitus sekä sosiaalihuoltolain 4 §:ssä säädetyn asiakkaan edun lisäksi yksilöllinen elämäntilanne sekä sellaiset tavallisesti elämänvaiheeseen liittyvät seikat, jotka vaikuttavat henkilön välttämättömiin avun ja tuen tarpeisiin.*
- Täsmennys edellyttää perusteluiden täydentämistä:
- E*lämänvaiheeseen yleensä liittyviä rooleja/tehtäviä/muuttuvia tilanteita voivat olla esimerkiksi vammaisen henkilön varhaiskehitys ja leikki-ikä, vanhemmuus, koulunkäynti, itsenäistymisvaihe, opiskelu, työnantajana toimiminen sekä työssäkäynti tai sen lopettaminen. Lisäksi tulee huomioida yksilölliseen elämäntilanteeseen liittyvät seikat, kuten perhetilanne, asuinpaikka sekä sosiaaliset suhteet.*

Voimaantulo

- Esitys liittyy valtion vuoden 2025 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.
- Uusi vammaispalvelulaki tulee voimaan 1.1.2025. Esitettävien soveltamisalan tarkentamista koskevien muutoslakien on tarkoitus tulla voimaan samaan aikaan siten, että uusi vammaispalvelulaki tulisi suoraan voimaan tarkennetulla soveltamisalalla.

Kiitos!

Sosiaali- ja terveysministeriö